

MĂTURA – OBIECT CU VALENȚE RITUAL-MAGICO-SIMBOLICE

Conf. univ. dr. DELIA-ANAMARIA RĂCHIȘAN
Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca
Centrul Universitar Nord din Baia Mare

Abstract: *The paper "The broom - object with ritual-magical-symbolic valences" aims to highlight the impact that the broom has both in the ontological universe of the Romanian village and in other cultural spaces. The benign-malignant binary anticipates a combination of functions: apotropaic, magical, ritualistic, therapeutic, utilitarian. The symbiosis (order-disorder, clean-dirty) announces the ambivalence of the broom, the lunge between the microcosm and the macrocosm, between the horizontal and the vertical plane. In the Romanian cultural space, the broom becomes a genius loci, a representation of the mythical ancestor. Not coincidentally, in the absence of the owner of the house, the broom was propped up in front of the door. At other times, in order to protect the newborn from the evil forces, the broom was placed next to the cradle. On the other hand, the broom becomes the prerogative of witches, being used either as a vehicle or as an indispensable tool in various magical practices. The empirical thinking of the man living in the world of the Romanian village imposes prohibitions, predictions, beliefs and superstitions. Having magical virtues, the broom was used in extreme situations. The folklore categories (riddles, spells, children's games, proverbs) emphasize the complexity and importance of this object endowed with ritual-magical-symbolic virtues.*

Keywords: *broom, symbolic magic ritual virtues, ritual praxis, folk categories;*

1. Introducere

Mătura, banalul obiect casnic indispensabil oricărei gospodării, devine un instrument înzestrat cu virtuți magice. Ambivalența acestui obiect magic relevă o serie de binarități: ordine-dezordine, curat-murdar, sacru-prof়an, benefic-malefic.

În spațiul cultural românesc, interceptăm, pe de o parte, o gamă variată de funcții de bază – apotropaică, magică, ritualică, terapeutică, utilitară, însă, pe de altă parte, sesizăm interdicții, predicții, credințe și superstiții.

Locuțiunea verbală „a da cu mătura” potențiază rolul obiectului casnic confecționat din tulpina plantei omonime sau din alte buruieni (de exemplu, mături din pelin) ori din paie sau chiar din nuielele unor arbuști (de exemplu, mături din nuiele de alun). Denumirile regionale inedite potențiază utilitatea buruienilor: Mătura beciului, Mătura împăratului, Mătura Maicii Precista, Mătura raiului, Mătura turcească, Măturică, Măturică mirositoare, Măturice, Măturișcă, Măturița Maicii Domnului, Măturoiul raiului (*Artemisia annua*), Mătură de curte, Mătură de grădină, Mături de țeară (*Kochia scoparia*), Mături cu bobul negru, Mături de măturat, Mături de miere, Mături negre (*Sorghum vulgare*), Mătură roșie (*Salicornia herbacea*), Mătură verde

(*Sarothamnus scoparius*), Mătura vrăjitoarei (*Melampsorella cerastii*), Mături de vrăjitoare (*Taphrina carpini*)¹.

Categoriile folclorice (cimiliturile, proverbele, jocurile de copii, descântecele) subliniază empiria omului trăitor în lumea satului românesc. Verbul „a mătura”, ne duce cu gândul la binaritatea ordine-dezordine, implicit, la nevoia de a (re)sacraliza un loc profan, implicit, de a curăța o suprafață. Dualitatea măturii (benign-malign), cumulum de funcții, menționate anterior, sporesc vituțile magice ale unui obiect casnic pe care, uneori, avem tendința de a-l bagateliza. Simbioza sacru-profan dezvăluie, pe de o parte, fragilitatea hotarului care se instituie între magia albă și magia neagră, pe de altă parte, intensifică fie latura pozitivă, fie latura negativă a măturii. Acest obiect cu valențe ritual-magico-simbolice se dovedește a fi o universalie, un obiect complex. Acțiunea de a mătura, inclusiv, obiectul în sine, adică mătura, ne duc cu gândul la curățenie, la (re)instaurarea ordinii (funcție utilitară, funcție ritualică). Proptirea măturii, în lipsa stăpânilor casei, în fața ușii, așezarea măturii, în lipsa mamei, în fața leagănului în care se află nou-născutul (funcție apotropaică) relevă gândirea empirică și subliniază rolul pe care îl avea acest strămoș mitic în universul satului românesc.

Sintagma „mături de vrăjitoare”, pe de o parte, face aluzie la starea maladivă care poate acapara anumite simboluri dendromorfe (pomii roditori din livezi, arborii din păduri). Nu întâmplător există o bacterie care generează o boală, omonimă cu sintagma menționată, caracterizată „prin apariția pe ramurile atacate a unor ramificații degenerescente subțiri și dese”². Pe de altă parte, mătura poate fi corelată cu vrăjitoarea. De obicei, vrăjitoarea este îmbrăcată în negru, posedă o pălărie țuguată, dar și o mătură cu rol de vehicul. Această imagine arhetipală a vrăjitoarei, menționată anterior, este demitizată de către celți, atunci când o prezintă călărind o găscă și ținând mătura magică într-o mână. La nivel simbolic, coada măturii ar putea fi un simbol falic, iar partea de jos un simbol matricial³.

Mătura reprezintă un obiect complex care poate fi analizat din diverse unghiuri critice.

2. Palier mitologic

Mătura devine emblema unor zeițe sau zei. În Panteonul roman, Deverra este zeița curățeniei și a măturatului, în Panteonul slav, mătura din ramuri de stejar devine emblema zeului Perun⁴. În Mexicul antic, sărbătoarea păgână a măturii, denumită Ochpaniztle, era consacrată zeului Teteo-innan. Se considera că măturânderau alungate, aneantizate, atât necazul, cât și spiritele malefice, inclusiv starea maladivă⁵. În spațiul mitologic românesc, așa cum s-a mai precizat, mătura este o întruchipare a strămoșului mitic.

¹ Al. Borza, *Dicționar etnobotanic*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968, p. 258.

² <https://dexonline.ro/definitie/matura>, accesare site: 17. 04. 2022.

³ Vezi detalii despre mătura vrăjitoarelor la Clare Gibson, *Semne & simboluri*, Oradea, Editura Aquila '93, 1998, p. 66.

⁴ Ivan Evseev, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Timișoara, Editura „Amarcord”, 1994, p. 104.

⁵ Hans Biedermann, *Dicționar de simboluri*, București, Editura Saeculum I.O., vol. 1, 2002, p. 254.

3. Praxis ritualic

În universul satului românesc, mătura inserează un cumul de interdicții. De exemplu, nu se folosește mătura veche în praxisul ritualic, ci se depozitează în podul casei: „mătura ieșită din uz trebuia respectată în continuare, se depozita în podul casei, alături de alte obiecte asemănătoare (sită, furcă etc.)”⁶. O altă interdicție se referă la integralitatea măturii: „Să nu rupi mătura că-i a pagubă”⁷. Totodată, mătura vizează interdicții care trebuie corelate cu simboluri antropomorfe și zoomorfe: „Să nu dai cu mătura în copil că nu crește; nici în holtei că nu se însoară; Să nu lovești feciorul cu mătura că îl părăsesc fetele; Când dai cu mătura în vite, îi a pagubă”⁸. Alte interdicții subliniază momentul propice măturatului: „La Crăciun și la Paști nu se mătură toată ziua prin casă; Noaptea nu se mătură casa”⁹. Predicțiile potențează empiria tradițională: „Dacă mătură o copilă casa și întrerupe măturatul, apoi se crede că ea va fi lăsată în mijlocul jocului; În ziua de ajunul Crăciunului, se mătură casa, ca să nu fie jivini tot anul”¹⁰.

Mătura, având funcție apotropaică, apără membrii casei. Nu întâmplător, mătura, în lipsa proprietarilor casei, așezată în fața ușii, o apăra de răufăcători. Totodată, mătura pusă lângă leagănul nou-născutului avea menirea de a-l proteja de forțele malefice (de exemplu, de strigoaicele care schimbau copiii pământenilor cu odraslele lor). De obicei, nou-născutul nebotezat era în pericol de a fi substituit: „când e lăsat singur în casă, în primele șase săptămâni de la naștere și mai ales când nu e încă botezat, se pune lângă leagănul sau albia în care e culcat, o mătură menită să-l ferească de rău”¹¹. Copilul înlocuit are un status și o înfățișare aparte. Pe de o parte, stă sub tutela malignului, pe de altă parte, este lipsit de vitalitatea de odinioară: „«iel» [el] nu crește [...] «îi» [este] nemuric”¹²; „au capul mare [...] cu picioarele moi; nu pot umbla și nu pot vorbi, cine știe până la câți ani”¹³. Pe lângă mătură, alte remedii sunt lumânarea aprinsă, nuielușa de alun, ramura cu spini, rugăciunea. Pentru a nu avea neșansa de a fi substituit, mama nu trebuie să se întoarcă cu spatele la nou-născut, nu trebuie să iasă din casă și să îl lase singur, nu trebuie să își lase nou-născutul să se privească în oglindă sau pe fereastră.

O buruiană de leac cu totul aparte este pelinul (*Artemisia absinthium*). Buruiana întrunește un cumul de funcții: utilitară (vopsirea textilelor, prepararea săpunului, obținerea vinului dulce-acrișor), apotropaică (protejează omul, animalele din gospodărie de spiritele maligne (de exemplu, Ielele), alungă puricii), ritualică (prezența pelinului în steagul Călușarilor), tămăduitoare (sistază apariția unor boli care

⁶ Antoaneta Olteanu, *Ipostaze ale maleficului în medicina magică*, București, Editura Paideia, 1998, p. 228.

⁷ Artur Gorovei, *Credințe și superstiții ale poporului român*, București, Editura „Grai și Suflet – Cultura Națională”, 1995, p. 137.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*, p. 138.

¹¹ I.A. Candrea, *Folclorul medical român comparat. Privire generală. Medicina magică*, Iași, Editura Polirom, 1999, p. 269.

¹² Vasile Scurtu, „Cercetări folclorice în Ugocea românească”, în *Anuarul Arhivei de Folclor*, București, 1942, p. 155.

¹³ Elena Niculița-Voronca, *Datinile și credințele poporului român*, vol. I, București, Editura Saeculum Vizual, 2008, pp. 389.

afectează ochii, stomacul)¹⁴. Pelinul este o buruiană inedită din care se confecționează măhuri care se utilizează în anumite practici ritualice: „Femeile curățau locuințele, curțile gospodăriilor, locurile unde slobozeau apa pentru morți la 40 de zile de la înmormântare, cu măturile confecționate din tufe de pelin recoltate în ziua de Marina”¹⁵. Menționăm câteva aspecte legate atât de pelinul alb (*Artemisia absinthium*), cât și de pelinul negru (*Artemisia vulgaris*). Din pelinul alb (*Artemisia absinthium*) se prepară vinul roșu și vermutul. În medicina populară, țăranii tratau cu această buruiană albeața, frigurile, luxațiile, răceala, reumatismul, paralizia. Textilele vopsite natural căpătau culoarea verde. Pelinul negru (*Artemisia vulgaris*) sistează leucoreea, stimulează pofta de mâncare. Buruiana introdusă printre straie combate moliile, puricii. Buruienile menționate trebuie uscate la umbră¹⁶.

În spațiul cultural slav interceptăm ritualuri magice cvasiidentice cu cele din spațiul cultural românesc: măturarea drumului tinerilor căsătoriți pentru a alunga eventualele fărmece, măturarea drumului până la cimitir în cazul deceselor de holeră, înconjurarea casei cu o mătură în mână în caz de incendiu, măturarea persoanei acaparate de starea maladivă¹⁷.

Majoritatea practicilor ritualice, menționate anterior, potențează impactul pe care îl are mătura asupra omului trăitor în lumea satului românesc. Credințele, interdicțiile, predicțiile, funcțiile fundamentale subliniază complexitatea praxisului ritualic.

4. Mătura și categoriile folclorice (proverbe, cimilituri, jocuri de copii, descânțece)

4.1. Mătura în proverbe

a. Proverbe care exprimă un adevăr general

a₁ „Mătura nouă mătură bine”¹⁸ (Fiind nouă, având o funcție utilitară, se presupune că este un obiect eficient).

a₂ „Orice om mătură în fața casei sale”¹⁹. (Fiecare gospodar are obligația morală de a păstra ordinea, curățenia în fața proprietății sale).

a₃ „Mătura nouă-i bună”²⁰. (Fiind nouă, mătura este de calitate).

a₄ „Mătura nouă în cui se atârână”²¹. (Orice obiect nou are un loc și un status aparte).

¹⁴ Vezi detalii despre pelin la Ion Ghinoiu, *Dicționar. Mitologie română*, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2013, p. 220; Vezi detalii despre pelin și despre alte buruieni miraculoase la Delia-Anamaria Răchișan, *Plante miraculoase în mentalitatea tradițională românească (Miraculous Plants in the Mentality of the Traditional Society)*, în „Annales Universitatis Apulensis. Series Philologica” din Alba Iulia, vol. 19/2018, tom 1, categoria B, 1582-5523, pp. 148-162, BDI: CEEOL; <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=751515>

¹⁵ Ion Ghinoiu, *Sărbători și obiceiuri românești*, București, Editura Elion, 2002, p. 292.

¹⁶ Constantin Pârvu, *Universul plantelor. Mică enciclopedie*, București, Editura Enciclopedică, 1997, pp. 491-493.

¹⁷ Antoaneta Olteanu, *Ipostaze ale maleficului în medicina magică*, ed. cit., p. 229.

¹⁸ <http://www.citatepedia.ro/index.php?q=matura&r=z>, accesare site: 18. 04. 2022.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Gabriel Gheorghe, *Proverbele românești și proverbele lumii romanice*, București, Editura Albatros, 1986, p. 393.

²¹ *Ibidem*.

a₅ „Mătura nouă nu lasă praf în urmă”²². (Munca devine eficientă cu un obiect de calitate).

b. Proverbe care nu exprimă un adevăr general

„Mătura veche ajunge la grajd”²³. (În universul ontologic al satului românesc, mătura veche, percepută ca un obiect sacru, de obicei, se depozită în podul casei).

c. Proverbe metaforice

c₁ „Sarea omului zgârcit se duce odată cu mătura”²⁴ (Omul zgârcit nu are cum să fie altruist).

c₂ „Și-a făcut nasul mătură”²⁵. (A încerca imposibilul).

4.2. Cimilituri despre mătură

Ghicitorile devin greu de decriptat, de obicei, din pricina figurilor stilistice. Euritmia, eufonia generează un joc de-a limbajul augmentat fie de figuri stilistice (exemple: metafore, epitete, hiperbole), fie de figuri retorice (exemple: anaforă, epiforă, anadiploză).

a. Asocierile inedite, limbajul metaforic surprind fie simboluri avimorfe (găina), fie simboluri esențiale microcosmosului casnic (ștergură), fie elemente indispensabile omului trăitor în lumea satului românesc (opinci).

a_i „Am o găină pestriță/Și la coadă ferfeniță”²⁶.

a_{ii} „În pădure născui./În pădure creșcui (anaforă),/Acasă de m-au adus./Ștergura casei m-au pus”²⁷.

a_{iii} „Opincă rasă,/Toată ziua umblă-n casă”²⁸.

b. Limbajul criptic, sensul conotativ, antropomorfizarea relevă registrul descriptiv acaparat de conexiuni imprevizibile. O reprezentare mitică feminină deține calități desăvârșite (preferă ordinea, curățenia):

b_i „Bărboasa/Ține curat în casă”²⁹.

b_{ii} „Sunt pletoasă,/Fac curat prin casă,/Și stau după ușă,/Cu coada în sus”³⁰.

b_{iii} „Este mare gospodină/Dacă are cin` s-o țină”³¹.

c. Dihotomia aparentă-esență potențiază funcția utilitară a unui obiect magic inedit și antropomorfizat, precum mătura:

„Învărtită/Și legată/Și țepoasă,/Noduroasă,/Dă ocol mereu prin casă”³².

d. Cimiliturile cu funcție educativă subliniază dihotomia muncă-joacă, implicit binaritatea seriozitate-gratuitate: „O fetiță jucăușă,/Mereu șade după ușă,/Numai când e invitată,/Face camera curată!”³³

²² *Ibidem*.

²³ George Muntean, *Proverbe românești*, București, Editura Minerva, 1984, p. 188.

²⁴ <http://www.citatepedia.ro/index.php?q=matura&r=z>, accesare site: 18. 04. 2022.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Artur Gorovei, *Cimiliturile românilor*, București, 1972, p. 248.

²⁷ *Ibidem*, p. 249.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ <https://www.cantecedecopii.com/ghicitori-despre-obiectele-de-uz-casnic/>, accesare site: 19. 04. 2022.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*.

³² https://mconline.ro/2013/01/matura_3/, Accesare site: 19. 04. 2022.

³³ <https://jocsijoaca.wordpress.com/2014/05/01/ghicitori-despre-obiecte-i/>, accesare site: 19. 04. 2022.

Cimiliturile relevă un univers lunic, educativ focusat pe jocul de-a limbajul, pe figuri stilistice și retorice, pe binaritatea joc pur (*ludus*)-joc distracție (*iocus*).

4.3. Mătura și jocurile de copii

În anumite jocuri de copii, sesizăm inițierea premaritală, bineînțeles într-o formă bagatelizată. Într-un joc-cântec, fata cu status premarital refuză peșitorul din pricina darului oferit: „Zăresc un prinț călare,/Bim, bam, bum./Ce caută el în țară?/El caută să se însoare./Care e aleasa?/Aceasta este./Ce cadou îi oferiți?/Un bărbat cu capu` spart/Care mătură sub pat./Domnișoara nu dorește./Ce cadou îi oferiți?/Un peștișor de aur./Domnișoara îl dorește”³⁴. Dinamica verbului (indicativ prezent, conjunctiv), interogațiile retorice, repetiția „în oglindă”, negația subliniază jocul de-a limbajul, implicit, un joc mixt (grup eterogen) care ne duce cu gândul la o secvență specifică ceremonialului nupțial – darul. Mutațiile funcționale surprind atât căsătoria de bunăvoie, cât și importanța darului. Jocul-cântec, denumit *Sosește-un prinț călare*, în funcție de zona etnografică, posedă anumite denumiri regionale: *Sosește-un om din Africa*, *Sosește-un domn din București*, *Venea un prinț călare*³⁵. În mod paradoxal, în jocul-cântec menționat anterior, acțiunea de a mătura nu este atribuită fetei cu status premarital pentru a evidenția calitățile, hărnicia acesteia, ci peșitorului. Interceptăm comicul de limbaj („Bim, bam, bum”) comicul de situație („Un bărbat cu capu` spart”). Acțiunea atribuită peșitorului subliniază virilitatea, capacitatea acestuia de a deveni cap al familiei. Interogația „Ce caută el în țară?” face aluzie la un venetic, așadar la un străin, probabil de o altă confesiune religioasă. Nu întâmplător, accentul se pune asupra darului, asupra statusului de prinț. Expresia idiomatice „a mătura sub pat” ne duce cu gândul la o altă expresie la fel de revelatoare – „a mătura cu o mătură de fier”. La nivel metaforic, capul familiei relevă autoritatea, capacitatea de a săvârși o ordine absolută, de a avea acces la orice ungher al casei în vederea reinstaurării ordinii. Fata îl va prefera pe peșitorul care îi oferă „un peștișor de aur”. Binaritatea a refuza peșitorul-a accepta pretendentul gravitează în jurul darului³⁶.

Manifestările ludice oferă o altă perspectivă, relevă un univers ludic inedit axat pe *ludus*, pe jocul pur.

4.4. Mătura în descântece

Mătura are un impact deosebit în universul descântecelor. Exemplificăm câteva descântece pentru a potența rolul și impactul măturii, obiect indispensabil recuzitei magice. Menționăm câteva descântece: *descântecele pentru somn*, *descântecele de speriat*. Forța cuvântului (limbajul verbal) se îngemănează cu forța gestului (limbaj nonverbal). În momentul rostirii descântecului, performera apelează la mătură sau la seceră, un substitut al celei dintâi. Ambele obiecte cu valențe ritual-magico-simbolice extirpă sau aneantizează starea malignă. Limbajul verbal și limbajul nonverbal sunt augmentate de paralimbaj, generând sincretismul de limbaje.

a. Când copiii nu pot adormi, textul magic devine remediu oportun.

³⁴ Emilia Comișel, *Folclorul copiilor*, București, Editura Muzicală, 1982, p. 257.

³⁵ Delia-Anamaria Răchișan, *O etnologie a jocului în cultura tradițională românească. Jocul ca joc. Jocurile de copii*, Cluj-Napoca, Editura Mega, Editura Argonaut, 2018, p. 122.

³⁶ Vezi darurile oferite de peșitor în diverse jocuri de copii, daruri care au generat refuzul fetei cu statul premarital, la Delia-Anamaria Răchișan, *O etnologie a jocului în cultura tradițională românească. Jocul ca joc. Jocurile de copii*, ed. cit., pp. 123-125.

Concomitent cu rostirea *descântecului pentru somn*, performera trece mătura pe deasupra trupului copilului: „Dure de pădure,/Du-te mai afund în pădure/Că până amu [acum] fiul tău s-o hodinit [s-a odihnit]/Și al meu s-o strădui./De amu al meu să să [se] hodinească,/Și al tău să să [se] străduiască./Că eu te-oi descânta/Tare și vârtos/Cu puterea lu` Hristos,/Cu mătura și secera nouă,/Cu mâmurile amândouă [Cu ambele mâini]”³⁷. Sintagma „Dure de pădure” identifică forța malignă și chiar o localizează. Termenul „dure” ne duce cu gândul la durere. Pădurea este un spațiu închis, un loc labirintic, sălășluit și de făpturi malefice. În acest context, atât mătura, cât și secera inserează mai multe funcții fundamentale: apotropaică [de apărare, de protecție], curativă, magică, ritualică, de mediere conștientizată între micro- și macrocosmos. Porunca verbală imperativă are menirea de a sista răul, de a reinstaura ordinea. Repetiția „în oglindă” anunță transferul stării angoasante tocmai asupra copilului făpturii mitice care a generat răul („De amu al meu să să [se] hodinească,/Și al tău să să [se] străduiască”). Puterea cuvântului devine eficientă atunci când performera solicită ajutor divin de la Fiul Domnului, de la Mântuitorul Hristos. Performera, în calitate de intermediar, fandează pe orizontală și pe verticală. Fiind un intermediar între micro- și macrocosmos, performera este conștientă de faptul că salvarea nu vine de la ea însăși, prin intermediul magiei albe, ci se pogoară dinspre țăriile cerului, de la divinitate.

b;*Descântecul de speriat* are efectul scontat dacă se rostește în momentul când copilul adormit se sperie și nu are un somn liniștit și odihnitor. De asemenea, mătura sau secera se plimbă deasupra corpului copilului trezit din pricina unui coșmar. Descântătoarea recurge la forța magică a cuvântului. Exemplificăm un *descântec de speriat* interceptat în Țara Maramureșului: „Ion Sântion te-o botezat,/ Ion Sântion, gură de aur (anaforă),/Cruce sfântă-n mână ț-o dat/Carte sfântă-n mâna dreaptă,/Și paloș de-arjint [argint]./Să te aperi, să te păzești./De un spăriet/De doi spărieț`./ De trei spărieț`./ De patru spărieț`./ De cinci spărieț`./ De șase spărieț`./ De șapte spărieț`./ De opt spărieț`./ De nouă spărieț`./ De nouăzeci și nouă de spărieț`./Cu mâmurile [mâinile] amândouă/Tare și vârtos,/Cu puterea lu` Hristos,/Descântecu` de la mine./Leacu` de la Dumnezău [Dumnezeu]”³⁸. Sesizăm procedeul enumerării cumulative, o enumerare numerică progresivă, implicit, de la unu la nouă, apoi la nouăzeci și nouă. Performera îi invocă atât pe Mântuitorul Hristos, cât și pe Sfântul Ion, singurii capabili de a asigura reechilibrarea, cosmicizarea, bineînțeleș cu ajutorul divinității. La nivel simbolic, cifra nouă reprezintă sfârșitul unei etape, un nou început, în acest context, reinstaurarea stării inițiale – un somn liniștitor, revitalizant, odihnitor. De asemenea, nouăzeci și nouă, în calitate de supranumăr, va accelera revenirea la starea inițială. Crucea sfântă, cartea sfântă vor aneantiza răul, vor resacraliza spațiul, locul unde doarme copilul, locul unde a avut un „somn întors”, adică un coșmar. Paloșul, fiind din argint, va avea funcție apotropaică, dar și de purificare. Primul vers („Ion Sântion te-o botezat”) ne duce cu gândul la Sfântul Ioan Botezătorul. Sintagma „gură de aur” ne duce cu gândul la Sfântul Ioan Gură de Aur, la cel care a dezbătut taine sfinte, precum: Sfântul Botez, Pocăința, Căsătoria, Sfânta Euharistie și Preoția. Invocarea lui Hristos nu este întâmplătoare. Sfântul Ioan Gură de Aur considera că Biserica reprezintă Trupul lui

³⁷ Valerica Ștețco, *Poezii populare din Țara Maramureșului*, București, Editura Minerva, 1990, Informator: Timiș Călina Teclii, 60 de ani, p. 79.

³⁸ *Ibidem*, p. 80, Informator: Timiș Ileana Hăisan, 59 de ani.

Hristos, iar credincioșii sunt organele acestui trup, pe când Hristos este Capul Trupului³⁹. Figura retorică (anafora – „Ion Sântion”) potențează faptul că efectul va fi cel scontat. Ceeace este cert este faptul că „textul magic conferă eficacitate prin apelul la forța creatoare absolută, la imaginea sacră, la puterea lui Dumnezeu”⁴⁰.

bii Un *descântec de speriat*, din Zona Codrului, județul Maramureș, pe de o parte, (re)amintește de puterea rugăciunii. Pe de altă parte, registrul descriptiv, detaliile menționate, (re)amintesc, întrucâtva, de forța moliftelei și rugăciunilor pentru dezlegări, reamintesc, de exemplu, de moliftele Sfântului Vasile cel Mare, de moliftele Sfântului Ioan Gură de Aur: „Spăriet curat, necurat,/Fugi că te ajunge abur de maică curată!/De-i spăriet, Ion, de tată,/De-i spăriet de babă,/De-i spăriet de cântecu` cocoșilor,/De cotcorozātu` găinilor/De răcăitu` rațelor,/De gogolitu` găștelor,/De mieunatul mâțelor,/De bătutu` căinilor,/De grohotu` porcilor,/De răgitu` marhălor,/De bornăitu` boilor,/De cățaitu` ușilor,/De trântitu` lemnilor,/Ieși stăriet tare,/Ieși spăriet mare/Din capu` lui Ion,/Din creierii capului,/Din fața obrazului,/Din gârliciuil nărilor,/Din ochii lui,/Din mânurile lui,/Din picioarele lui,/Din spatele lui,/Din șalele lui!/Fugi spăriet tare,/Fugi spăriet mare,/Că cu cuțātu` tăie-te-oi,/Cu pieptenele pieptăna-te-oi,/Cu mătura mătura-te-oi,/Cu ștergura șterge-te-oi!/La Ion nimica nu i-o fost,/Nimica să nu-i fie/Din ceasu` de-amu,/Din ziua de astăzi/Să rămâie tistaș [îngrijit] și curat/Ca argintu` strecurat!”⁴¹ Enumerarea gradată, progresivă subliniază un crescendo al răului. Simbolurile antropomorfe (tată, babă), simbolurile avimorfe (cocoșii, găinile, rațele, găștele), simbolurile zoomorfe (piscile, câinii, porcii, boii, marhăle), ludemele obiectuale (ușile, lemnele) pot genera și intensifica starea maladivă. Răul poate sălășlui în oricare dintre ființele, necuvântătoarele, elementele magico-simbolice menționate anterior. Apoi, treptat malignul poate poseda trupul victimei, se poate acua oriunde (creier, obraz, nări, ochi, mâini, picioare, spate), poate intra în corp prin locurile vulnerabile. Porunca verbală imperativă („Fugi”, „Ieși”) înlătură în mod definitiv răul, reinstaurând starea inițială de echilibru. Figura retorică (anafora), repetițiile „în oglindă”, în afirmativ, aneantizează răul. În acest context, înainte de a se instaura starea maladivă, există niște semne: „Tremuratur, frigul persistent sunt primele indicii”⁴². Repetițiile „în oglindă”, în afirmativ, potențează recuzita magică (cuțit, mătură, pieptene, ștergar): „Că cu cuțātu` tăie-te-oi,/Cu pieptenele pieptăna-te-oi,/Cu mătura mătura-te-oi,/Cu ștergura șterge-te-oi! Comparăția („Ca argintu` strecurat!”) subliniază anumite funcții de bază: apotropaică, de purificare, tămăduitoare. Totodată, în acest context, argintul relevă puritatea sufletească.

c. Mătura de pelin este indispensabilă în *descânțete de întors* persoana plecată de acasă, însă și în *descânțete de alungat boala*.

Conform taxonomiei există mai multe specii de pelin, depistate de specialiștii avizați: Pelin mic (*Artemisia pontica* L.); Peliniță (*Artemisia annua* L.); Pelin negru

³⁹ https://ro.wikipedia.org/wiki/Ioan_Gur%C4%83_de_Aur, Accesare site: 28. 04. 2022.

⁴⁰ Delia-Anamaria Răchișan, *Formulele magice și antropologia vârstelor. Magia cuvântului în Maramureș*, București, Editura Academiei Române, 2013, p. 87.

⁴¹ Dumitru Pop, *Folclor din Zona Codrului*, Baia Mare, Centrul de îndrumare a creației populare și a mișcării artistice de masă al județului Maramureș, 1978, Informator: Maria Vaida, 59 de ani în anul 1961. Băsești, Maramureș, pp. 398-399.

⁴² Delia-Anamaria Răchișan, *Formulele magice și antropologia vârstelor. Magia cuvântului în Maramureș*, ed. cit., p. 91.

(*Artemisia vulgaris* L.); Pelin de câmp (*Artemisia campestris*)⁴³; Pelin alb (*Artemisia absinthium* L., Alte denumiri: Iarba fecioarelor, Lemnul Domnului, Pelin bun, Pelin de grădină, Pelin de Rusalii), Peliniță (*Artemisia annua* L., Alte denumiri regionale: Buruiană de țară, Coada raiului, Mătura Maicii precista, Năzdrăvan, Părul Maicii Domnului, Poala Maicii Precista), Peliniță (*Artemisia austriaca* Jacq., Alte denumiri regionale: Pelin alb, Pelin mic), Pelin nemirositor, Pelin de drumuri (*Artemisia campestris* Jacq.), Pelin alb, Pelinuță (*Artemisia petrosa*), Peliniță (*Artemisia pontica* L., Alte denumiri regionale: Iarba Sf. Sofia, Pelinița mielului), Pelinarișă, Pelin negru (*Artemisia vulgaris* L., Alte denumiri regionale: Iarbă bărboasă, Mături, Măturișă, Pelin de camp, Pelin pășăresc, Pelin sterp negru, Peliniță neagră, Pelinul calului, Știr negru)⁴⁴. Într-un text magic, specia vizată este pelinul negru (*Artemisia vulgaris* L.). Se crede că mătura de pelin negru alungă starea malativă. Totodată, vinul de pelin face ca boala să devină vulnerabilă în fața descântecului rostit de către performeră: „Jeși spurcat/De la.../De unde te-ai aninat,/Că eu, descântătoarea,/Cu vin te-am îmbătat,/Cu mătura te-am măturat,/Cu mătura de pelin negru (anafora)/Și în gunoi te-am aruncat”⁴⁵. Pentru a fi eficient, pelinul se recoltează în zile de sărbătoare: Armindenii, Marina, Măcinicii, Rusalii⁴⁶. Porunca verbală, imperativul „Jeși” potențează voința performerei de a extirpa răul. Sesizăm sincretismul de limbaje, relația osmotică, triada limbaj verbal-limbaj nonverbal-paralimbaj. „Spurcul” devine o întruchipare a răului, în acest context, o reprezentare a stării malative care trebuie înlăturată pentru a se reconstitui starea de sănătate. Repetiția „în oglindă”, în afirmativ, figura retorică (anafora – „Cu mătura”), repetiția *duplicatio/geminatio* relevă priceperea performerei, puterea magică a cuvântului. Cu mătura de pelin se va aduna spurcul, iar boala va ajunge în gunoi. Sesizăm magia simpatetică, gândirea empirică.

Descântecele menționate anterior subliniază impactul major pe care îl are mătura, obiectul cu valențe ritual-magico-simbolice.

5. Concluzii

Lucrarea, gravitând în jurul măturii, potențează mai multe axe tematice, mai multe unghiuri critice de abordare. Mătura, un obiect banal la prima vedere, se dovedește a fi, în cele din urmă, un instrument extrem de complex, indispensabil societății tradiționale. Funcțiile de bază (apotropaică, magică, ritualică, terapeutică, utilitară), categoriile folclorice (cimiliturile, descântecele, jocurile de copii, proverbele), gândirea empirică (interdicțiile, predicțiile, credințele, superstițiile, medicina populară), binaritățile (benign-malign, curat-murdar, magie albă-magie neagră, ordine-dezordine, sacru-profan) subliniază virtuțile ritual-magico-simbolice ale măturii.

Bibliografie:

BIEDERMANN, Hans, *Dicționar de simboluri*, București, Editura Saeculum I.O., vol. 1, 2002.

⁴³ Aceste specii de pelin au fost analizate cu acuritate de specialiști. A se vedea Valer Butură, *Enciclopedie de etnobotanică românească*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, pp. 184-185; Simion Florea Marian, *Botanică românească*, București, Editura Paideea, 2000, p. 91.

⁴⁴ Al. Borza, *Dicționar etnobotanic*, ed. cit., pp. 23-24.

⁴⁵ Ion Ghinoiu, *Sărbători și obiceiuri românești*, ed. cit., p. 293.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 292.

- BORZA, Al., *Dicționar etnobotanic*, București, Editura Academiei R. S. R., 1968.
- BUTURĂ, Valer, *Enciclopedia de etnobotanică românească*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979.
- CANDREA, I-Aurel, *Folclorul medical român comparat. Privire generală. Medicina magică*, Iași, Editura Polirom, 1999.
- COMIȘEL, Emilia, *Folclorul copiilor*, București, Editura Muzicală, 1982.
- EVSEEV, Ivan, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Timișoara, Editura „Amarcord”, 1994.
- GHEORGHE, Gabriel, *Proverbele românești și proverbele lumii romanice*, București, Editura Albatros, 1986.
- GHINOIU, Ion, *Dicționar. Mitologie română*, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2013.
- GHINOIU, Ion, *Sărbători și obiceiuri românești*, București, Editura Elion, 2002.
- GIBSON, Clare, *Semne & simboluri*, Oradea, Editura Aquila '93, 1998.
- GOROVEI, Artur, *Credințe și superstiții ale poporului român*, București, Editura „Grai și Suflet – Cultura Națională”, 1995.
- GOROVEI, Artur, *Cimiliturile românilor*, București, Editura Eminescu, 1972.
- MARIAN, Simion Florea, *Botanică românească*, București, Editura Paideia, 2000.
- MUNTEAN, George, *Proverbe românești*, București, Editura Minerva, 1984.
- NICULIȚA-VORONCA, Elena, *Datinile și credințele poporului român. Adunate și așezate în ordine mitologică*, vol. I, București, Editura Saeculum Vizual, 2008.
- OLTEANU, Antoaneta, *Ipostaze ale maleficului în medicina magică*, București, Editura Paideia, 1998.
- PÂRVU, Constantin, *Universul plantelor. Mică enciclopedie*, București, Editura Enciclopedică, 1997.
- POP, Dumitru, *Folclor din Zona Codrului*, Baia Mare, Centrul de îndrumare a creației populare și a mișcării artistice de masă al județului Maramureș, 1978
- RĂCHIȘAN, Delia-Anamaria, *Formulele magice și antropologia vârstelor. Magia cuvântului în Maramureș*, București, Editura Academiei Române, 2013.
- RĂCHIȘAN, Delia-Anamaria, *O etnologie a jocului în cultura tradițională românească. Jocul ca joc. Jocurile de copii*, Cluj-Napoca, Editura Mega, Editura Argonaut, 2018.
- RĂCHIȘAN, Delia-Anamaria, *Plante miraculoase în mentalitatea tradițională românească (Miraculous Plants in the Mentality of the Traditional Society)*, în „Annales Universitatis Apulensis. Series Philologica” din Alba Iulia, vol. 19/2018, tom 1, categoria B, 1582-5523, pp. 148-162, BDI: CEEOL, <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=751515>
- ȘTEȚCO, Valerica, *Poezii populare din Țara Maramureșului*, București, Editura Minerva, 1990.

Surse electronice:

- <https://dexonline.ro/definitie/matura>, Accesare site: 17. 04. 2022.
- <http://www.citatepedia.ro/index.php?q=matura&r=z>, Accesare site: 18. 04. 2022.
- <http://www.citatepedia.ro/index.php?q=matura&r=z>, Accesare site: 18. 04. 2022.
- <https://www.cantecedecopii.com/ghicitori-despre-obiectele-de-uz-casnic/>, Accesare site: 19. 04. 2022.
- https://mconline.ro/2013/01/matura_3/, Accesare site: 19. 04. 2022.
- <https://jocsijoaca.wordpress.com/2014/05/01/ghicitori-despre-obiecte-i/>, Accesare site: 19. 04. 2022.
- https://ro.wikipedia.org/wiki/Ioan_Gur%C4%83_de_Aur, Accesare site: 28. 04. 2022.